MEDIJOS IR ISTORIJA

Tomas Kačerauskas
Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Filosofijos ir politologijos katedra
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius
Tel./faks. (8 5) 274 48 66
El. paštas: tomas@hi.vgtu.lt

Medijos ir istorija – du kultūros pavidalai, veikiantys vienas kitą. Straipsnyje nagrinėjami istoriniai vaizdiniai, iškylantys medijuotoje kultūroje. Ji suvokiama taip pat istoriškai, medijoms keičiant kultūros pobūdį ir socialumo sampratą. Pasak autoriaus, istorija – taip pat medija, dėl kurios bendruomenė tampa tautinė. Autoriaus teigimu, nėra istorijos apskritai: tegalima kalbėti apie tam tikros bendruomenės istoriją. Skirtingai nei istorija, turinti lokalų aspektą, medijos yra globalaus pobūdžio. Medijos, kuriomis perduodama bendruomenės tradicija, kartu veikia tautos istorijos vaizdą. Šiame perduodamos kultūros horizonte randasi bet kokia naujovė, įskaitant ir pačią mediją. Straipsnyje pasitelkiami pavyzdžiai ir vardai iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, kurios įvaizdžiai iškyla medijuotoje kultūroje.

Pagrindiniai žodžiai: *istorija, medijos, naujovė, tradicija, bendruomenė.*

Įvaizdžiai, įskaitant istorinius, iškyla mūsų medijuotoje kultūroje, kurios raida – istorinė. Nepaisant to, kai kurie medijų teoretikai (V. Flusseris) pabrėžia, kad mūsų medijuota visuomenė yra aistoriška. Viena, teorinės minties medijinis posūkis kaip lingvistinio ir vizualaus posūkių išdava reikalingas istorinio požiūrio. Medijų kaip žmogaus tęsinių (M. McLuhanas) idėja paremta tiek unikalia šiuoalikinės kultūros situacija, tiek istorine šių tęsinių analize. Tačiau tam tikros visuomenės unikalumas iškyla tik lyginant ją su kitomis istorinėmis visuomenėmis. Istoriniai įvaizdžiai dviprasmiški dėl savo vaidmens medijuotoje visuomenėje ir dėl istorinės kultūros traktuotės. Mano didžioji tezė: *istoriniai įvaizdžiai iškyla socialinėje raidoje kaip laikiški žmogaus tęsiniai, nukreipti tiek į praeitį, tiek į ateitį*. Todėl galime kalbėti apie istorinius įvaizdžius ir medijų vaidmenų pasikeitimą su kitais kultūros reiškiniais, dalyvaujančiais socialinėje raidoje.

Taigi *turime reikalą su istoriniu socialinės raidos raugu, kuris neatskiriamas nuo medijų vaidmenų keitimosi*. Ši mažoji tezė kaip didžiosios parafrazė suponuoja tam tikrą įtampą, jei ne kritiką, interpretuojant tiek Flusserio medijuotos aistorinės visuomenės sampratą, tiek McLuhano medijų, kurių turinį sudaro kitos medijos, koncepciją. Pasitelkęs istorinių įvaizdžių instrumentarijų sieksiu parodyti, kad istoriškumas kalbant tiek apie visuomenę, tiek apie individą yra ne tik bet kokios medijuotos kultūros fonas, bet ir pačių medijų greitintojas. Istoriškumas ir laikiškumas, suponuojantys socialinį ir egzistencinį po-

žiūrius, atveria analogiją (*ana ton logon*) kaip skirtingų *logos* pavidalų pasikeitimą, t. y. tam tikrą komunikaciją keičiantis vaidmenimis medijuotoje kultūroje. Socialinis vaidmenų pasikeitimas įmanomas medijuotoje homogeniškoje kultūroje, kuri gali būti suvokiama kaip *logos* raiška. Kita, egzistencinis požiūris suponuoja kultūrą kaip reiškinių, dalyvaujančių mūsų egzistencinėje kūryboje, visumą. Ši individuali kūryba vyksta visuomenės, sprogstančios nuo kiekvienos individo kūrybiškos apraškos joje, istoriniame fone. Be to, menas – taip pat dviprasmis: būdamas kultūros dalis, irgi medijuotas ir reikalingas medijų sklaidai, tačiau jis yra ir pačios homogeniškos kultūros trikdžio šaltinis. Maža to, menas nurodo *technē* kaip gyvenimo būdą kultūros aplinkoje, persmelktoje technologijos, t. y. *technē ton logon*.

Taigi mano svarstymai paremti ne tik kritine McLuhano (1994) ir Flusserio (2007) medijų sampratų interpretacija, bet ir kultūros fenomenologija kaip egzistencine kūryba, plėtota kitur (Kačerauskas 2008). Tikėtina, medijų studijų ir komunikacijos fenomenologijos sankirta atvers naujus medijuotos kultūros aspektus. Maža to, straipsnio tema neatskiriama nuo ribų diskurso, plėtoto kultūrinės regionalistikos (Biaspamiatnykh et al. 2008). Medijos kaip tęsiniai nurodo tam tikrų žmogaus ribų perkėlimą su visomis jo teigiamybėmis ir neigiamybėmis. Komunikacinės technologijos keičia mūsų gyvenimo ribas: namų, miesto, bendrijos, galiausiai mūsų egzistencijos. Pati egzistencija jau yra *ex-sistus* kaip išėjimas iš tam tikro *logos*, atnaujintino mūsų egzistenciniu įrašu jame kaip lentoje. *Tabula rasa* reiškia negebėjimą reikštis keičiantis mūsų socialiniam fonui.

Medijų paradoksas: trindamos mūsų egzistencines ribas jos pašalina pačią galimybę peržengti tam tikrą kultūros visumą naujosios labui. Kadangi mūsų kūrybiškumas suponuotas tam tikrų ribų, kuriomis pažymima suskliaustina gyvenimo visuma, kultūros be ribų raida praranda bet kokį dinamizmą. Individo tapatumo siekis peržengiant kultūros ribas suponuoja individualios egzistencijos ir nelijinijinės kultūros raidos sankirtą. *Medija kaip kultūros greitintoja, blokuojanti egzistencinius individo siekius, drauge blokuoja kultūros kaip individualių tapatumų mozaikos raidą*. Mes taip pat galime kalbėti apie kiekvieno individo vaidmens ribas tarp pirmojo, antrojo planų ir fono, individą įrašydami į kultūros visumą, kuri suprastina kaip fenomenali *terra* su tam tikromis ribomis.

Peržengimas ribų, steigtinų iš naujo dėl tapatumo raidos kultūros fone yra fenomenologinės redukcijos egzistencinėje perspektyvoje turinys. Taigi egzistencinė fenomenologija ir ribų diskursas kaip tandemas kultūros studijoms gali būti išbandomas medijų studijomis dvejopa prasme. Pirma, galime suprasti medijas šioje perspektyvoje, antra, pačios mūsų teorinės žiūros ribos gali būti perkeltos analizuojant medijų fenomenus. Maža to, medijų kaip kultūros šerdies nepaisymas kultūros studijas daro fragmentiškas ir jos pakeičia kultūros filosofiją, suprastiną mūsų egzistencinių vaidmenų šviesoje. Supratimo akimirksnis kaip trumpojo jungimo atvejis įvyksta keičiantis šiais vaidmenimis, t. y. tam tikros komunikacijos kultūros hermeneutikoje metu.

Apibendrinsiu savo strategiją: artėsiu prie medijų klausimo iš kultūrinės regionalistikos perspektyvos, kultūrą interpre-

tuodamas kaip egzistencinių fenomenų visumą. Kultūros visybiškumas čia suponuoja darnių pasakojimų mozaiką ieškant tiek individo, tiek tautos tapatumo medijuotoje aplinkoje. Taigi turime reikalą su laikiškumo ir istoriškumo sankirta medijuotoje kultūroje. Todėl prieš keldamas istorinių įvaizdžių medijuotoje kultūroje klausimą panagrinėsiu medijų ir kultūros sąveiką, taip pat pačios medijuotos kultūros aspektus.

Medijos ir kultūra

Kaip suprasti medijas? McLuhano (1994) keltas klausimas nurodo medijų, perduodančių kultūros fenomenus, ir kultūros kaip veikiančių kultūros raidą medijų fono hermeneutikos ratą. Kitaip tariant, hermeneutinė nuostata suponuoja tiek suprastinų medijų artumą, tiek nuotolį nuo medijų, kurių ribas siekiame įžvelgti. Hermeneutika turi reikalą su pradiniu žinių perdavimu iš dievų žmonėms ir, atvirkščiai. Vadinasi, žinios susiformuoja iškildamos erdvėje ir laike tarp žmonių aplinkos ir dievų pasaulio. Kitaip sakant, tik būdamos nukreiptos anapus gyvenamojo pasaulio ribų žinios apima *logos* kaip savo turinį. Tai reiškia, kad žinia turi prasmę (*sema*) tik pretenduodama peržengti anapus žmogaus gyvenamojo pasaulio ribų, t. y. būti nemirtinga. Kiekviena semema iškyla kaip migruojančios tarp egzistencinių ribų semos laikmena.

Medijos taip pat siejasi su žinių perdavimu. Bent jau tokia buvo pradinė technologijų veikiamų medijų paskirtis, kol pačios medijos netapo mūsų gyvenimo technologijomis. Kaip pažymi McLuhanas, medijos neturi turinio, jų turinys yra kitos medijos[1]. Šis *regressus in infinitum* įmanomas žmogaus kultūrinėje aplinkoje be jokių ribų, t. y. be jokio įveiktino pasipriešinimo[2]. Maža to, nebėra ribų tarp žmogaus aplinkos ir dieviškos erdvės po „Dievo mirties“ (Nietzsche): tuščios erdvės turi būti nukariautos. Kita vertus, kultūros ribų ištrynimas, medijoms persmelkus visas kultūros formas, suponuoja tam tikrą egzistencinių ribų ilgesį. Pasak Flusserio, medijose visada slypi komunikacijos egzistencinis motyvas[3]. McLuhanas kalba apie konfliktą tarp medijų supratimo ir egzistencinių siekių[4]. Negalime išvengti egzistencijos klausimo kalbėdami apie medijas dar dėl vienos priežasties: kultūros kaip egzistencinės kūrybos interpretacija apima medijų kaip kultūros dalies vaidmenį. Prieš grįždamas prie šio klausimo istorinių įvaizdžių kontekste, panagrinėsiu medijų ir kultūros santykį.

Medijų ir kultūros santykis yra asimetriškas: medijos, būdamos kultūros dalimi, laiduoja jos sklaidą[5]. Taigi tai nėra dalies ir visumos santykis. Medijos nėra tik tai, kas palaiko kultūrą, kuri gyva tik perduodama. Medijos laiduoja kultūros judrumą ir dinamiškumą. Aristoteliui *dynamis* reiškia įgyvendinimo galimybę. Egzistenciniu

[1] „[B]et kokios medijos turinys visuomet yra kita medija“ (1994: 26).

[2] Kaip pažymi Flusseris, informacija didėja perdavimo metu (2007: 247–248).

[3] „[D]er Mensch versuche seine Einsamkeit durch dialogische Erkenntnis des anderen zu überwinden, und dies sei das existentielle Motiv aller Kommunikationen“ (2007: 299).

[4] „The ultimate conflict between sight and sound, between written and oral kinds of perception and organization of existence is upon us“ (1994: 33).

[5] Tai galima palyginti su filosofijos ir kultūros santykiu. Filosofija, būdama kultūros dalis, yra kultūrinio kūrybiškumo pradžia.

požiūriu kultūra dinamiška dėl judėjimo link mirties, kurios akivaizdoje įgyvendinamas mūsų egzistencinis projektas. Vadinasi, mūsų laikiškumas, neatskiriamas nuo erdviškumo, yra kultūros dinamizmo šaltinis, mums dinamiškai įgyvendinant savo egzistencinį projektą, net kai liekame pasyvūs arba kenčiame. Tokio pasyvumo atvejis – filosofavimas arba supratimas. Ar tai reiškia, kad egzistencinis projektas įgyvendinamas medijuotos kultūros kontekste? Kaip minėta, medijos pagreitina bet kokį kultūros vyksmą, t. y. žmogaus aplinkai teikia nepaprastą dinamizmą. Tačiau medijos, užtvindydamos visus mūsų egzistencijos kanalus gaminiais, blokuoja žmogaus aplinkos, įskaitant pačią medijuotą kultūrą, supratimą.

Suvokiant kultūrą kaip egzistencinę kūrybą iškyla *technē ton bion*, gyvenimo būdo, ugdytino perduodant kultūrą plačiąja ir dirbinius (įskaitant meno kūrinius) siaurąja prasme, reikmė. Heideggerio *Herstellen*, *Dar-stellen* (2000) ir *Aufstellung* kaip pa-rodos (1977: 30) sampratos atveria egzistencinę estetiką: kiekvienas meno kūrinys, suprastinas egzistencinio dinamizmo šviesoje, turi būti parodytas egzistenciniame kontekste. Taigi pa-roda nurodo mūsų egzistencinių ribų perkėlimą veikiant tikram meno kūriniui. Neatsitiktinai tiesa, anot Heideggerio, gali būti interpretuojama kaip *aletheia*, nepaslėptis. Šiuo atveju meno kūrinys yra tiesos laikmena, jis rodo naują mūsų egzistencijos su kitomis ribomis horizontą.

Atrodo, kad medijos laiduoja kultūros perdavimą, t. y. jos hermeneutinę pa-rodą. Kultūros siaurąja prasme (meno kūrinio, dirbinio) supratimas labiausiai priklauso nuo šios pa-rodos būdo, kitaip tariant, nuo medijų, kuriomis ji perduodama. Šia prasme pačios medijos „gamina“ („apdirba“) perduotinus dirbinius, kurie paradoksaliai atskirti nuo autoriaus. Perduotas į medijų „rankas“ dirbinys tampa „našliu“[6] ir paklūsta medijų „fatalioms strategijoms“ (Baudrillard 1983) be autoriaus. Galiausiai nebėra egzistencinės perspektyvos tiek individualios istorijos, tiek tautos istorijos atveju. Medijų „fatalios strategijos“ suponuoja aistorišką požiūrį, ignoruojantį bet kokią egzistencinę perspektyvą. Vadinasi, nebėra pa-rodos mūsų medijuotoje kultūroje be jokių egzistencinių ribų, tarp kurių galima tapatumo, neatsiejamo nuo individualios gyvenimo istorijos, ieška. Medijuota kultūra nebėra egzistencinė kūryba tam tikroje gyvenamojoje aplinkoje, kurią keičia individo įrašai joje.

Kaip McLuhanas pažymi, jog pačios medijos nepaisant jų turinio[7] jau keičia kultūros, interpretuotinos kaip egzistencinė kūryba, struktūrą. Medijos veikia kultūrą ne tik kaip jos dalys, bet ir besikeisdamos su ja dalių ir visumos vaidmenimis. Dalyvaudama kultūroje kaip jos tarnaitė, medija tampa kultūros karaliene. Pradėjusi nuo kultūros žinios perdavimo, tarnaujančio kultūros sklaidai, medija perduoda pačią kultūrą keisdama jos struktūrą ir pavidalus. Medija apsėklina kultūrą, kuri tampa nėščia turėdama naujus santykius tarp jos dalių. Po medijos ir kultūros suporavimo ima gyvuoti naujos sememos, užgožian-

[6] Kaip atkreipė dėmesį Platonas nagrinėdamas raštą *Faidre*.

[7] „Medijos ‘turinys’ yra tarsi sultingos mėsos gabalas, kurį nešasi vagis, norintis nukreipti į šalį protą saugančio šuns dėmesį“ (2003: 35).

čios senąsias. Štai kodėl medijos traktuotinos ne kaip kultūros dalys, bet kaip jos „lytys“ su visom erotinėmis sąsajomis[8].

Galime kalbėti apie erotinę įtampą tarp medijos ir kultūros kūnų, kurie siekia tapti vienas kito dalimis (nariais). Perfrazuojant Baudrillard'ą, pats kultūros kūnas, išmargintas tatuiruotėmis intymiose vietose, tampa perduotina žinia be jokio autoriaus, tik su parodoma lytimi. Čia turime kitokią parodą, būtent ekshibicionizmą vietoj parodos mūsų egzistenciniame horizonte su tam tikromis peržengtinomis ribomis. Ekshibicionizmas, apeliuojantis į viešą apsėklinimą grupinio sekso metu, nepripažįsta jokio privatumo. Paradoksas: viešumas gali būti identifikuotas tik turėdamas ribą su privačiu gyvenimu, kuriamu mūsų egzistencijos myriop metu. Kita vertus, riba tarp privatumo ir viešumo – judri dėl sudėtingų santykių tarp individualios istorijos ir tautos istorijos teritorijų. Tiek privati istorija, tiek vieša istorija, veikdamos viena kitą, keičia savo ribas. *Polis* kaip privataus gyvenimo aplinka drauge yra kultūros aplinka, veikiama medijų raidos. Politika ir medijos neatskiriamos, viešybei ir politikai nesutampant dėl medijų vaidmens. Tai nereiškia, kad politika yra paveikta medijų, o viešybė nepaveikta. Greičiau tai byloja apie niuansus tarp pa-rodos ir parodymo kultūros aplinkoje mūsų istorijos įrašymo joje labui. Kitaip tariant, tai tenurodo brūkšnelį tame pačiame žodyje, šiam brūkšneliui, kaip ir kitiems grafiniams ženklams, steigiant slaptą ribą mūsų kultūros rašte.

Minėta, kad galime kalbėti apie kultūrą, veikiamą medijų dvejopai: kaip parodomą suprastintą dirbinį ir kaip mūsų supratimo hermeneutinę aplinką. Tiek pirmasis, tiek antrasis iškyla kaip medijuotos kultūros lytys, kurios keičiasi savo vaidmenimis. Šis vaidmenų pasikeitimas greitinamas politinio raugo. Viena, galime kalbėti apie politiką kaip mediją parodomo viešybei diskurso apyvartai. Kita, politiką įgyvendina medijos, skleidžiančios politinius įvaizdžius. Taigi medijų ir kultūros tandemas yra lemiamas kultūrai: įgavusi sklaidos pagreitį ji virsta industrija, aptarnaujančia politinių vaizdinių gamybą.

Medijuota kultūra

Spauda, radijas, televizija, pinigai ir, kaip minėta, politika laikomos medijomis. Kiek vėliau kalbėsiu apie istoriją kaip mediją. Senųjų ir naujųjų medijų skirtis nepagrįsta[9]: pirma, kai kurios medijos, kaip antai pinigai, politika, iškilusios labai seniai, tapo itin svarbios šiuolaikinėje kultūroje; antra, senosios ir naujosios medijos tapo neatskiriamos sąveikaudamos su kultūra. Medijuota kultūra yra vieša komercializuota industrinė aplinka, kur ne tik medijos ir kultūra, bet ir senosios bei naujosios medijos keičiasi vaidmenimis. Kitaip tariant, kultūra virsdama medijų aplinka drauge keičia vaidmenų mainus su medijomis. Medijuota kultūra yra ne tiek veikiama medijų ir paremta medijomis, kiek yra medijų apyvartos aplinka saviparodai dėl „simbolinių mainų“ (Baudrillard 1976).

[8] Prisiminkime Platono *eros* ir išminties meilės sąsajas.

[9] Šią skirtį pabrėžia McLuhanas, Flusseris ir kiti medijų teoretikai.

Žodžio dalis „savi“ yra kitas mūsų rašytinės kultūros grafinis niuansas, kuris čia žymi veidrodinį medijų pobūdį. To nereikėtų painioti su filosofiniu supratimu kaip savirefleksija: tarp jų – hermeneutinė riba. Skirtingai nei filosofinė savirefleksija, neatskiriama nuo savikritikos, medijų veidrodinis pobūdis išreiškia šlovinimo kompleksą. Mes tai matome olimpinėse žaidynėse, Eurovizijoje, kultūros sostinėse, festivaliuose ir kituose viešuose žaidimuose, kurie iš karnavalų virto industrijomis, veikiamomis medijuotos kultūros. Medijų, politikos ir pinigų derinys keičiantis jų vaidmenimis suponuoja šlovinimą kaip savirodą viešybei, kuri tampa šlovinimo, kupino erotinės įtampos medijuotos kultūros sąlygomis, aplinka.

Žvaigždžių gamybos „fatalios strategijos“ iškyla nelyginant seksualinis refleksas, vedantis į neatsakingą afektyvų būvį šioje medijuotos kultūros aplinkoje. Prisiminkime Platono vežimą, tempiamą nevaldomų šuoliuojančių žirgų. Platonas pabrėžia dermės tarp skirtingų struktūrinių dalių tiek viduje, tiek išorėje reikmę, žmogui ieškant idėjos drauge su kitais ir dalyvaujant *logos* supratime. Maža to, mūsų afektai turi būti valdomi proto, o viešas mūsų gyvenimas turi būti vedamas valdovo, kreipiančio į tiesą. Tačiau nėra tiesaus kelio į tiesą, kuri visuomet paslėpta kultūros rūbo raukšlėse. Kitaip sakant, tiesa balansuoja ties riba tarp egzistencijos teritorijų, kurios keičiasi mums artėjant link mirties, drauge link mūsų istorijos visumos, iškylančios tautos istorijoje. Tiek didysis (mūsų istorijos ir tautos istorijos supratimas), tiek mažasis (kiekvieno dirbinio supratimas) hermeneutinis ratai neatsiejami nuo pa-rodos kūrybinėje aplinkoje mūsų egzistenciniam įrašymui joje. Egzistencinė nuostata, interpretuojant fenomenus kaip mūsų kelio myriop žymenis, taip pat pašalina viešus mūsų gyvenimo strategus.

Medijos, persmelkdamos tiek mūsų privatų, tiek viešą gyvenimą, pretenduoja į šį strategų vaidmenį. Kita vertus, mūsų medijuotoje kultūroje nėra jokios strategijos. Nors yra tam tikras *logos*, kurį suponuojame mes visi kaip medijų vartotojai, čia nėra stratego, kaip jį suprato Platonas. Medijų, neatskiriamų nuo vartojimo strategijų, perspektyvoje bet kokia egzistencinė pa-roda suvoktina kaip „simbolinių mainų“ – komunikacijos medijuotoje kultūroje – skaidrios sistemos trikdys. Kaip minėta, komunikacija sietina ne tiek su žinios perdavimu, kiek su vaidmenų tarp medijų, kultūros ir politikos pasikeitimu. Kadangi ši simbolinė komunikacija apima *eros* tarp skirtingų mūsų kultūros medijuotų struktūrinių kūnų, galime kalbėti apie tam tikrą *logos* ir afektų derinį. Šis derinys iškyla kaip kultūrinio apsėklinimo[10] – tam tikros komunikacijos medijuotoje aplinkoje – šaltinis.

Mūsų medijuotos kultūros erotika turi skirtingus aspektus, nurodančius didįjį ir mažąjį hermeneutinius ratus. Erotika naudojama reklamoje siekiant kuo labiau padidinti vartojimą, t. y. vartotinų dirbinių apyvartumą. Erotika tarnauja fatalioms vartojimo strategijoms ir apeliuoja į „likvidžią meilę“ (Bauman 2003), kuri apima tiek likvidžią apyvartą medijų kanaluose, tiek geresnės medijų apyvartos meilę. Kitaip tariant, erotikos skystis (*liquid*) pate-

[10] Plg. Jaques’o Derrida *diseminacija* (1967).

pa medijuotos kultūros *logos*. Skirtingai nei Platono *logos*, neatsiejamas nuo dieviškos idėjos, čia *logos* išreiškia vartojimo strategiją, nukreiptą į mūsų šiapusinį gyvenimą. Taigi erotika nurodo kultūros reiškinių ir medijos lyčių pakeičiamumą. Šis didysis hermeneutikos ratas apima tam tikrą *technē ton bion* kaip *technē ton logon*, t. y. vartojimo techniką kaip erotinę mūsų šlovės, įgalinamos ir palaikomos medijų, parodą. Mūsų gyvenimas, tarnaujantis medijų technologijoms, valdomas tos pačios vartojimo strategijos, nepaisant chaotiško ir afektyvaus judėjimo myriop. Būtent ši gyvenimo technologija neleidžia kalbėti apie unikalią egzistencinę istoriją, dalyvaujančią amžiais ieškančios savo tapatumo tautos istorijoje. Todėl gyvenimo technologija aistorinė ir aegzistencinė. Neturėdamos istorinių siekių ir egzistencinių nuostatų „fatalios strategijos“ negali būti lokalizuotos teritorijoje su perkeltinomis gyvenamosiomis ribomis: jos – visur. Šis medijų išteritorinimas suponuoja tiek egzistencinio įteritorinimo, tiek istorinio išteritorinimo negalimybę[11].

Tačiau ne tik todėl medijuotos kultūros „fatalios strategijos“ neturi strategų. Šlovinimo strategijos suponuoja neatsakingą ir nelaisvą individą kaip anoniminių medijų agentą ir viešybę, skirtą medijų mainams, o ne kritiniam reikalų bendrame gyvenamajame pasaulyje (*res-publica*) apmąstymui, kai didžiausios aukos yra „žvaigždės“ (ypač politinės). Atsakingumas sietinas su „*pathos* ir atsakumu“ ir su „neredukuojamu plyšiu“ tarp jų (Waldenfels 2009). Mūsų atsakumas už kiekvieną fenomeną, perkeliantį egzistencinės teritorijos ribas, yra tam tikra pa-roda, drauge *res-publica* būtent dėl individualaus trikdžio medijų likvidžių mainų atžvilgiu. Laisvė yra šio trikdžio galimybė, nes kūrybiniai siekiai neatsiejami nuo egzistencinio įteritorinimo ir istorinio išteritorinimo. Kyla klausimas, kokiu būdu tai įgyvendinama medijuotos kultūros sąlygomis.

Istorija ir medijuota kultūra

Taip grįžtame prie klausimo, koks istorijos vaidmuo medijuotoje kultūroje. Kaip minėta, gyvenimo technologija kaip medijuotos kultūros išdava yra aistorinė. Tačiau istorija vertintina kaip kultūra, kurios įvaizdžiai įtarpina tam tikrą žiūrą praeities, kuri aktuali mūsų kūrybinei būčiai, nukreiptai į ateitį: istoriniai įvaizdžiai iškyla veikiami mūsų medijuotos kultūros, kurios dalimi tampa istorinė žiūra. Istorinės žiūros vaidmuo medijuotos kultūros atžvilgiu iškyla dvejopai. Isotriniai įvaizdžiai kaip ideologijos sandai gali būti pravartūs didinat medijų mainus. Tai atvejis *Mitteleuropa* įvaizdžio, kuris kaip tik padėjo aneksuoti Vidurio Europą, t. y. panaikinti regioninį individualumą[12]. Tai atitinka „fatalių strategijų“ be jokių strategų intencijas.

Tačiau istorinė žiūra taip pat gali tapti medijų, politikos ir pinigų sklandžių mainų trikdžiu. Taip atsitiktų, jei istorinė žiūra padėtų formuotis regionui, skirtam už savo tautos praeitį atsakingam individui, kuris dalyvauja viešuose tautos reikaluose. Štai kodėl, tarkim, Lietuvos Didžiosios Kuni-

[11] Plačiau apie įteritorinimo ir išteritorinimo koncepciją žr.: Kačerauskas 2010.

[12] Plačiau apie tai žr.: Kačerauskas 2009.

gaikštystės (LDK) regionas skirtas kalbinio, religinio ir etninio sambūvio modeliui apmąstyti, o ne didžialietuvių afektams stimuliuoti, atsakingam, istorinę sąmonę turinčiam individui siekiant dalyvauti viešuose Europos reikaluose.

Pabaigoje norėčiau panagrinėti istorinį pasakojmą kaip komunikacijos atvejį. Istorinė atmintis sutelkia skirtingas kartas į vieną tautos kūną nepaisant skirtingų kalbų ar tikėjimų. Tai vertikali komunikacija, kuri sutrinka atmirus istorinei atminčiai, maitinamai medijų[13]. Ir, atvirkščiai, ji suintesyvėja pasirodžius efektyvesnėms (nebūtinai „naujosioms“) medijoms. Tačiau būtent medijuota kultūra su pinigų ir politikos mainais graso tautos atsakingų ir laisvų dalyvių istorinei žiūrai. Perfrazuojant Arvydą Šliogerį, „patriotas“ kaip medijuotos kultūros kūdikis yra idiotas, kuris nėra nei atsakingas, nei laisvas. *Patria* yra mūsų pažadėtoji žemė, kurios ieškome steigdami savo tapatumą. Šia prasme mūsų santykiai su tautos praeitimi yra taip pat erotiški[14].

Maža to, galime kalbėti apie horizontalią komunikaciją tam tikru periodu. Tai galėtų būti komunikacijos istorijos objektas. Pavyzdžiui, greitas LDK plėtimasis vertė Vytautą Didįjį gerinti politinio kūno (vežimo) valdymą efektyvia komunikacija. Ir, atvirkščiai, efektyvesnė komunikacija su centru sudarydavo sąlygas tiek papildomam teritorijos plėtimui, tiek socialinių santykių konsolidacijai viename politiniame kūne. Greita komunikacija dėl gerintinos infrastruktūros (taip pat medijos[15]) subrandino vieningos tautos idėją. Tačiau kas gali paneigti[16], kad Vytautas Didysis gerino infrastruktūrą dėl erotinių motyvų, t. y. siekdamas greičiau grįžti pas savo žmoną po žygių[17]. Analogiškai galime kalbėti apie nuolatinį Vytauto įvaizdžio sugrįžimą formuojantis tautiniam tapatumui nuo antrosios XIX a. pusės, t. y. nuo „vaizdijamos bendruomenės“ (Anderson 2006) pakilimo laikų. Tauta kaip „vaizdijama bendruomenė“, turinti istorinę plotmę, iškyla kaip medijuota kultūra, istoriją suvokiant kaip mediją tam tikram politiniam kūnui. Taigi istoriniai įvaizdžiai gali būti medijuotos kultūros šaltinis. Tačiau jie taip pat gali tapti pretekstu apmąstyti mūsų istorinę būtį, kuri neišvengiamai erotinė. Todėl istorinė žiūra suponuoja politinius kūnus su erotine įtampa, neatsiejama nuo skirtingų įteritorinimo aspektų. Tai suponuoja ir „neredukuojamą plyšį“ tarp istorinių ir politinių kūnų kaip laidininkų medijuotos kultūros, reikalingos besiformuojančiai individualiai egzistencijai tautos aplinkoje.

Išvados

Istorinių įvaizdžių ir medijuotos kultūros santykis yra ambivalentiškas. Viena, medijuota kultūra kaip „simbolinių mainų“ aplinka yra aistoriška ir aegzistencinė, individo ar tautos egzistencinius siekius suvokiant kaip kultūrinės apyvartos globaliame pasaulyje trikdžius. Kita, istoriniai įvaiz-

[13] Neatsitiktinai tautinių „vaizdijamų (*imagined*) bendrijų“ (Andersonas) pakilimas susijęs su medijų – knygų ir ypač laikraščių – pakilimu XIX amžiuje. Lietuvoje šį vaidmenį atliko laikraščiai *Aušra* ir *Varpas*.

[14] Čia nekalbėsiu apie Edipo kompleksą santykyje tarp *Patria* (kaip tėvo) ir piliečio (kaip sūnaus).

[15] Geri keliai ir pašto stotys, kur buvo keičiami žirgai.

[16] Perfrazuojant vieną Lietuvos politiką.

[17] Kartais rizikuodamas bendražygių gyvybe.

džiai, cirkuliuojantys politiniame kūne, gali suponuoti tam tikrą komunikaciją. Maža to, pati medijuotos kultūros sąvoka yra prieštaringa, medijoms ir kultūrai keičiantis savo vaidmenimis. Medijuota kultūra, turėdama reikalą su istoriniais, politiniais ar kultūriniais kūnais, suponuoja erotinę įtampą, kuri ir užtikrina geresnį apyvartumą joje ir sukelia „neredukuojamą plyšį“ tarp komunikacijos agentų. Pati komunikacija yra nulemta gyvenimo būdo kaip *technē ton bion* ieškos vietoj technologijos kaip *technē ton logon*, nors būtent technologija steigia medijuotos kultūros turinį.

LITERATŪRA

Anderson, B. 2006. *Imagined Communities*. London and New York: Verso. (Vert. į liet. k.: Anderson, B. 1999. *Įsivaizduojamos bendruomenės*. Vertė A. Čižikienė. Vilnius: Baltos lankos.)

Baudrillard, J. 1976. *L'échange symbolique et la mort*. Paris: Gallimard.

Baudrillard, J. 1983. *Les stratégies fatales.* Paris: Grasset.

Bauman, Z. 2003. *Liquid Love: On the frailty of human bonds*. Cambridge: Polity Press.

Biaspamiatnykh, M.; Kačerauskas, T.; Kowalska, W. M.; Nikiforova. 2008. Preface. *Limes* 1 (1): 3–4.

Derrida, J. 1967. *De la grammatologie*. Paris: Les éditions de minuit.

Flusser, V. 2007. Vorlesungen zur Kommunikologie. In: *Kommunikologie.* Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, p. 233–351.

Heidegger, M. 1977. Der Ursprung des Kunstwerkes. In: *Holzwege*, *Gesamtausgabe.* Bd. 5. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heidegger, M. 2000. Die Frage nach der Technik. In: *Vorträge und Aufsätze, Gesamtausgabe*. Bd. 7. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Horkheimer, M.; Adorno, T. W. 1984. Dialektik der Aufklärung. In: T. W. Adorno, *Gesammelte Schriften.* Bd. 3. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Kačerauskas, T. 2009. Central Europe as an imagined region. *Limes* 2 (2): 106–115.

Kačerauskas, T. 2010. Cultural Territorialization: the Case of GDL. *Limes* 3 (1): 32–41.

Kačerauskas, T. 2008. *Tikrovė ir kūryba: kultūros fenomenologijos metmenys*. Vilnius: Technika.

McLuhan, M. 2003. *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai*. Vertė D. Valentinavičienė. Vilnius: Baltos lankos.

Waldenfels, B. 2009. Fenomenologija tarp *pathos* ir atsakumo. *Santalka* 17 (3): 92–102.

MEDIA AND HISTORY

Tomas Kačerauskas

S u m m a r y

The media and history are two cultural modi that influence each other. The article deals with the historical images emerging in mediated culture. The latter has been treated also in a historical way, while the media change the cultural character and social conception. According to the author, history is also a medium that contributes to the development of national society. The author stresses that there is no history in general; we can speak only about the history of a certain society. Differently from history with its local aspect, the media are global. The media with the help of which the tradition of community has been transferred, influence herewith the image of national history. In this horizon of transferred culture there emerges every novelty, including the very media. The author uses the cases and names from the Grand Duchy of Lithuania, their images emerging in mediated culture.

Keywords: history, media, novelty, tradition, community.

Įteikta 2010 03 25